

ЗМІСТ

Дорогим читальникам!.....	4
Про словник.....	7
Подяки.....	9
А як кажуть у Вас? Словник мовного розмаїття	10
А як кажуть у Вас про... : тематична добірка.....	240
Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>	
Джерела.....	303

Дорогим читальникам!

Новий словник мовного розмаїття запитує:

«А як кажуть у Вас?»

Запропоновані синонімічні ряди якнайкраще розкривають багатство та варіативну розлогість самобутнього мовлення. Упродовж тривалого часу роботи над словником на думку спадали різні назви: «За словечком слово», «Коли оживає мова», «Українська Incognita» тощо. Та лише питання «Як?» відкриває широку перспективу для подальшого усвідомлення та обговорення величі й багатства рідної мови.

Є дві важливі уваги щодо послуговування словником. По-перше, багато залежить від контексту, у якому використовуємо конкретну лексему чи словосполучу. Для цього потрібно розрізняти побутове (народне) мовлення від офіційного та ділового. По-друге, якщо певна словникова одиниця видається читачеві штучною, а чи навіть вигаданою, то запевняю вас, що практично все мовне багатство, охоплене цим виданням, знайдете в українських та перекладних текстах художньої літератури, починаючи від Енеїди Івана Котляревського аж донині. Зрозуміло, що недоречно вживати простолюдні народні порівняння у діловій царині. Рівно ж як ніким не вітатиметься застосування вузьких професіоналізмів у побутовому мовленні.

Існує поширена думка про застарілість та штучність багатьох наших слів та висловів. Принагідно зауважу таке: англійська мова з усією її глобальністю та ваготою також виплекана з народних джерел. Твори Чосера, Шекспіра, Дікенса слугують якнайкращим цьому потвердженням. Багатство цієї народної (сільської) мови активно використовують у публікаціях, діловому мовленні, випитуваннях та офіційних перемовинах. І ніхто, вибачте, не цурається англійських возів, капелюхів, мотик, держалн... Крізь століття імперського статусу та глобального ширення англійської мови лєвова частка лєксикки гаразд ужилася з потребами сучасного суспільства.

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Особисто відслідковує сучасну мову обоабоки Атлантики, щодня виписую безліч прикладів народної мови у свій зшиток.

Багацько у словникові лексики, подарованої нам представниками Розстріляного відродження. Українське словникарство пережило період розвою упродовж 1917-1933 років «червоного ренесансу», коли плеяда самовідданих ентузіастів плекала оту справдешню, питому українську мову. І не лише плекали, а видали понад 100 словників (зокрема термінологічних) під парасолькою тогочасної Національної Академії Наук України! Власне оті праці і є мірилом питомого українського слововжитку в усіх царинах нашого життя. А далі повальна русифікація, усіляко пропагована тоталітарним режимом, що на довгі десятиліття забрала у нас мову, всіляко нищила та применшувала її вагу. Але мова – живий організм, що вижив попри все!

Сьогодні ж біда в тому, що ми якось відвертаємось від неї. Почасти соромимось українських відповідників. Натомість послуговуємось русизмами, англізмами та всілякими іншими «чужизмами», що легко переймаємо з інших мов. В окремих контекстах це оправдано, бо жодна мова не без запозичень, особливо у царині науковій, що головно ґрунтується на латині.

Ба, маючи таке питоме мовне багатство, лїниво калькуємо чуже, аніяк не задумуючись про наслідки. Зростає нове покоління, і яку ж мову чуємо на українських вулицях: суцільна мішанка всього і вся. Тут і кальки, і суржик, і відверті покручі, а також сленг упереміш з мовою соціальних мереж та Ютубу. То чи стає наша мова для нас, сучасних мовців, величиною incognita? Звісно, вона ніколи не вмере, не загине, не зникне з мапи світу, усе ж 25-та мова світу з-поміж 6912-ти за критерієм поширеності.

Та вона повсякденно вмирає в нас самих. Щороку маліє наш активний словник. Наше мовлення стає примітивним та штучним на тлі загальноносупільного: «а какая різниця!» Своїм лїнївством та зведенням мови лише до зручної для всіх комунікативної функції, ми дедалі віддаляємося від образного мовлення. А це багатенні своєю символікою та метафориною українські народні приповідки, прислів'я та приказки, повір'я, порівняння, а також авторська мова велетів художнього пера та вишуканого перекладу. Усе це зостається на книжкових полицях, що дедалі густіше припадають порохом. Ми перестали звертатися до книжок як джерела знань, натомість масову свідомість заповнили зручні інформаційні технології, що суттєво спростили нам побут. Водночас на отому «побутовому» залишили й нас. А навіщо читати й перечитувати, ходити до театру, замислюватись над глибшим й вищим. Воно ж бо грошей не приносить.

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Якісь там словечка відшукувати, якщо «и так паймут!» Можна ж сказати, мовляв, по-простому, усім зрозумілому. То ж давно вже всі звиклися із повсякденним суржилом, мовною половиною, де в одному реченні й англійське, і російське, і трохи українського, так, для годиться.

Ми чуємо мову «ЗЕ!» з екранів телевізорів, у Ютубі та по радіо, бачимо її у соціальних мережах. Це наша нова, «модна» українська: *ну привіт, кароче, канешно, тіпа, пока...* Ну, щоб усім було пАнятно. Чому б з таким «есперанто» нашому ворогові не вважати, що в українців побу-тує скупийовджений прототип російської мови, що вони з «малоросами» і є одним народом, а відбрунькування їхніх «воістину прадавніх» земель, це лише питання часу.

Усі ці «Квартали» та «Дизелі» й надалі акцентують на меншова-рності української мови, обмеженню її вжитку виключно для потреб естетичного вдоволення. Це ж, за їхніми мірками, не міжнародна мова спілкування, не мова підприємництва чи торговельних операцій. Вона для них сільська, хуторянська, так, щоб посміятися... На рекламних щитах наш політиком пише: «Мова має значення», і навіть це в них якось виходить по-російському, бо насправжки Мова важить! Важить вона не в сенсі красномовних афоризмів про велич та значення мови для самоутвердження народу загалом та кожної людини зокрема, які почасти перегукуються інтелігенцією та елітою з різних царин. Усе це на теоретичному рівні, так би мовити, для красного слівця. Вона важить, бо у її суті передумови нашого історичного виживання, керунок геостратегічного розвитку, отримання вагомих переваг на тлі глобальної конкуренції. Бодай задуматись над цими трьома чинниками достатньо, щоб утямити важливість Мови як засобу боротьби з повсюдними викликами нашому кращому майбутньому.

Це надпотужна зброя (погляньмо, наскільки сьогодні домінує російська й скільки коштів вкладають у її поширення), що призводить до вагомих суспільних змін. Не насамкінець завдяки новітньому штандарту «ЗЕ мови» маємо не лише нового президента, а й нову політичну верхівку. Отож мова творить дива, бо хто ж міг про таке подумати після того, як країна пережила два Майдани, а нині ув'язана в тривалій війні. Можливо, усвідомлення ваги рідної мови прийде до нас, коли заберуть ще більше українських земель, де здебільша побутує російська...

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Про словник

Словник влаштований синонімічними рядами за абеткою. Кожне слово та вислів має бодай один синонімічний відповідник:

вікрутень; спритна голова; спритник; спритняга; спритняр; хіпесник; хлюст.

повечоріло *де*; поночіло *де*; посутемніло *де*; посутеніло *де*; потемніло *де*; потемнішало *де*; привечерілося *де*; смёркнулося *де*; стемніло *де*.

позічене не з'їдене – усé треба віддати; пóзичка на боржнику́ вёрхи їздить; умів брати, умій і віддати; що вінен – віддати повинен; як не вертись, а взяв, то розплатись!

Оскільки у словнику відсутні формальні визначення лексикографічних одиниць, синонімічні відповідники допоможуть читачеві якнайкраще утямити значення окремого слова чи вислову. Запропонований підхід є авторською відповіддю на те, що сучасні мовці почасти виголошують суб'єктивні припущення, беручи під сумнів існування окремих слів та фраз в українській мові.

Почасти у словнику виокремлюю слова та вислови, що сьогодні невідомі більшості мовців. Наголошую на них, як найколеритніших скарбах нашої мови. Вони не є ані застарілими, ані мертвими:

ЖДА́ЛИ, ЖДА́ЛИ ТА Й ЖДА́НИКИ ПОЇ́ЛИ

ждала, ждала та й годі сказала; ждали, ждали та й жданики пої ли; ждали, ждали та й ждання погубили; жданиками не наїсія; казав пан, кожух дам, та й слово його тепле; обіцянка – цяцянка, а дурневі радість; обіцяного три роки чекають; понадіявся дід на обід, та й без вечері спати ліг.

НА ГА́ЛАЙ-БА́ЛАЙ ПУСТІ́ТИСЯ

вірушити у казна-яку далечінь; галасвіта піті; на галай-балай пустітися; навмання піті; податися безбач; світ за очі піті.

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

НА ХІБІВ-ТРА́ФІВ

абі́ робі́лося; абі́-то; абі́як; зба́брив хто, що; ка́зна-як; на гала́й-бала́й; на смі́х; на хі́бів-тра́фів; на́че не свої́ми рука́ми; сту́к-грю́к, абі́ з ру́к; ся́к-та́к; та́к-ся́к; та́к-ся́к на кося́к; те́нь-те́нь, абі́ де́нь; хай́ як; як-не́будь.

ПЕКТИ́ РА́КІВ

бенте́житися; денервува́ти; денервува́тися; дра́тува́тися; непоко́їти-ся; ніяко́віти; не зна́ти, на яку́ ступі́ти; не зна́ти, що́ робі́ти; не ма́ти споко́ю; не ма́ти чи́стої годи́ни; нервува́ти; нервува́тися; не́тямитися; пекти́ ра́ків; роздра́товувати́ся.

СЛІПЦІ́ СВА́ТАЮТЬ

вда́рило в сон кому́; дрімо́та берé кого́; дрімотлі́вий хто́; дрімо́тний хто́; кри́шить на сон кого́; мов со́нна му́ха хто́; на сон знемага́є хто́; на сон хі́лить кого́; по́зіхи змага́ють кого́; сліпці́ स्वा́тають кого́; сон берé кого́; сонлі́вий хто́; со́нний хто́.

ХО́Ч МА́К СІ́Й

а́ні шелéсь де́; беззвúчно де́; і листóк не шелéсне де́; навкру́гі ні шелéсне; ні звúку де́; ні му́шка не забрині́ть де́; тíхо-тихісі́нько де́; тíхо як у вúсі де́; хоч ма́к сі́й де́; чу́тно бу́ло як му́ха пролеті́ла де́.

ЧО́БОТИ ЗУ́БИ ВІ́ЩИРИЛИ

ковáль, а без мо́лота; ковáль, а до́брого ножа́ не ма́є; те́сля без ворі́т, а швець – без чо́біт; чо́боти зу́би ві́щили; швець без чо́біт хóдить.

Це власне оті питомі струмочки живої української мови, що сьогодні повертають нас до її автентичних джерел. Вони містять у собі нашу справдешню лексику, збагачену архетипами, метафорикою, образними порівняннями. Оце наше, що не належить жодній іншій мові світу!